

Marek Kulik

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0003-0191-6558

marek.kulik@mail.umcs.pl

Czy niestawiennictwo do odbycia czynnej służby wojskowej jest występkiem trwałym?

Występek z art. 144 § 1 Kodeksu karnego (dalej jako k.k.) polega na niezgłoszeniu się osoby powołanej do odbycia czynnej służby wojskowej w określonym terminie i we wskazanym miejscu. Dość powszechnie jest określany w literaturze i doktrynie jako występpek trwały, przy czym przyjmuje się, że jest to występpek trwały z zaniechania, a czas jego popełniania rozciąga się tak długo, jak długo istnieje obowiązek zgłoszenia się do służby wojskowej¹.

Niesie to ze sobą szereg skutków charakterystycznych dla przestępstwa rozciągniętego w czasie. Czasem ich popełnienia jest okres między pierwszym

---

¹ Wyrok SN z 23 sierpnia 1974 r., sygn. akt Rw 412/74, Lex nr 21638; uchwała SN z 30 września 1985 r., sygn. akt U 1/85; OSNKW 1986, z 1, poz. 3; wyrok SN z 11 marca 2021 r., sygn. akt V KK 33/21, Lex nr 3209564; postanowienie SN z 26 maja 2021 r., sygn. akt I KZP 11/20, Lex nr 3215598 z głową krytyczną J. Kuleszy, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 1, s. 127–144; P. Kozłowska-Kalisz, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023, s. 577; S. Hoc, [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 919; idem, *Przestępstwo niezgłoszenia się do służby (art. 144 Kodeksu karnego) – wybrane aspekty*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 51, s. 8 (tekst stanowi streszczenie wyroku SN z 11 marca 2021, sygn. akt V KK 33/21, bez analitycznego wkładu autorskiego, jednak jednym z przytoczonych poglądów jest ten o trwałym charakterze czynu, o którym mowa). Wprost o trwałym charakterze czynu pisze S. Hoc, [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 922. Z kolei w jeszcze innym miejscu autor ten pomiędzy innymi, czasem wzajemnie się wykluczającymi poglądami z orzecznictwa, cytuje *in extenso* bez własnego komentarza tezę uchwały z 30 września 1985 r., sygn. akt U 1/85, co pozwala domniemywać, że ją akceptuje. Zob. S. Hoc, [w:] O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 2, Gdańsk 2005, s. 101. W zasadzie wprost nie wypowiadają się w tej sprawie M. Flemming, J. Wojciechowska, [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, t. 1, Warszawa 2010, s. 122, choć piszą o utrzymaniu staniu przestępnego, co pozwala mniemać, że uważają ten czyn za trwały. Za trwały uznają ten występpek: P. Kozłowska-Kalisz, [w:] M. Mozgawa (red.), op. cit., s. 577; Z. Cwiakalski, [w:] W. Wróbel A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do art. 117–211a (cz. 1)*, Warszawa 2017, s. 235; J. Kulesza, [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny*, t. 2: *Część szczególna. Komentarz do art. 117–221*, Warszawa 2021, s. 215; D. Gruszecka, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 142.

zachowaniem rozpoczynającym realizację ustawowych znamion a zakończeniem stanu przeciwnego. Istotę przestępstwa trwałego zręcznie i obrazowo ujmuje Jan Kulesza, pisząc, że jest to takie przestępstwo, w którym spowodowany przez sprawcę stan przeciwny trwa już po dokonaniu czynu zabronionego, a sprawca jest władny go zakończyć². Zatem w pewnym momencie następuje dokonanie, ale czyn jest popełniany także i po dokonaniu – czas zakończenia czynu zabronionego jest późniejszy, niekiedy znacznie późniejszy. Z punktu widzenia instytucji, która nasuwa się chyba od razu, czyli przedawnienia karalności, nie ma to wielkiego znaczenia. Termin przedawnienia karalności uruchamia się bowiem nie w czasie dokonania, czyli zrealizowania wszystkich ustawowych znamion czynu zabronionego, lecz w czasie zakończenia. Znamię czynnościowe przestępstwa trwałego polega na wywołaniu i utrzymaniu stanu przeciwnego. Z kolei termin przedawnienia karalności biegnie od czasu nie dokonania, a popełnienia czynu zabronionego. Nie ma wątpliwości, że jeśli po dokonaniu sprawca jeszcze przez jakiś czas popełnia czyn zabroniony, a tak właśnie jest w wypadku przestępstwa trwałego, to termin przedawnienia karalności biegnie od ostatniego czasu, w którym czyn ten jeszcze był popełniany, zupełnie niezależnie od tego, że był popełniany też wcześniej³.

W wypadku innych instytucji niż przedawnienia karalności nie jest już tak łatwo. Można sobie wyobrazić, że część przestępstwa trwałego jest popełniona w czasie przed upływem terminu tzw. przedawnienia recydywy specjalnej, a część po tym terminie⁴, że część czynu trwałego jest popełniona przed ukończeniem przez sprawcę 17 lat życia, że następuje zmiana ustawy karnej w czasie trwania stanu przeciwnego, że zmienia się układ personalny, np. sprawca wywołuje stan przeciwny sam, a okresowo podtrzymuje go wspólnie i w porozumieniu z innymi osobami (względnie odwrotnie), albo że ma miejsce podżeganie lub pomocnictwo ograniczone tylko do pewnych etapów czynu trwałego.

Całe to spektrum zagadnień aktualizuje się w sytuacji, kiedy uznamy, że rzeczywiście mamy do czynienia z występkiem trwałym. To zaś w wypadku niestawiennictwa do służby wojskowej wcale nie jest takie oczywiste, jak mogłoby się początkowo wydawać.

Występek ten dość powszechnie jest uważany za trwały. Jednak takie powszechne rozumienie rzadko jest połączone z jakąś głębszą analizą. Czasem

---

² J. Kulesza, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2021 r., sygn. akt I KZP 11/20*, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 1, s. 129.

³ M. Kulik, *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, Warszawa 2014, s. 278.

⁴ Zob. interesujące uwagi K. Kmańka, *Termin przedawnienia recydywy specjalnej w przypadku przestępstw rozciągniętych w czasie. Kilka uwag o czasie popełnienia przestępstwa*, „Prawo i Więź” 2021, nr 1, s. 271 i nast.

(częściej) w ogóle nie jest⁵, a jeżeli jest, sprowadza się do stwierdzenia, że w razie niewykonania obowiązku w terminie, obowiązek ten nadal ciąży na sprawcy, a skoro tak, przestępstwo jest popełniane przez cały czas, w którym nie stawia się on do odbycia służby wojskowej⁶. Tymczasem kwestia ta zasługuje na uwagę choćby właśnie z powodu niedostatków argumentacji podnoszonej na rzecz poprawności stawianej tezy.

Wypada zacząć od przypomnienia, na czym polega realizowanie znamion przestępstwa trwałego, następnie należy ustalić, na czym polega zrealizowanie znamion niestawiennictwa do odbycia służby wojskowej. W istocie chodzi o zbadanie, na czym polega czynność wykonawcza w obu przypadkach – do tego bowiem da się sprowadzić zagadnienie. To pozwoli na stwierdzenie, czy uchylanie się od stawiennictwa do odbycia służby wojskowej jest występkiem trwałym.

Chyba najklarowniej mechanizm popełniania czynu z art. 144 § 1 k.k. postrzeganego jako występki przedstawia J. Kulesza⁷. Autor ten wychodzi od stwierdzenia, że przestępstwo trwałe to takie, w którym sprowadzony przez sprawcę stan przeciwny trwa już po dokonaniu czynu zabronionego, a sprawca jest władny go zakończyć,⁸ co jest trafnym ujęciem istoty przestęp-

⁵ S. Hoc, [w:] R.A. Stefański (red.), op. cit., s. 919; idem, *Przestępstwo niezgłoszenia się...*, s. 8; uchwała SN z 30 września 1985 r., sygn. akt U 1/85, OSNKW 1986, z. 1, poz. 3; wyrok SN z 11 marca 2021 r., sygn. akt V KK 33/21, Lex nr 3209564; postanowienie SN z 26 maja 2021 r., sygn. akt I KZP 11/20, Lex nr 3215598 z glosą krytyczną J. Kuleszy, „Przeгляд Sejmowy” 2023, nr 1, s. 127–144.

⁶ Wyjątek stanowi ujęcie J. Kuleszy, który klarownie wyjaśnia, czemu postrzega omawiane przestępstwo jako występki trwałe – J. Kulesza, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 maja...*, s. 129. Patrz też przypis 7 niniejszego opracowania.

⁷ Dodam, że wywód ten należy szczególnie docenić, gdyż jest on prowadzony niejako na marginesie analizy głównego problemu badawczego, którym J. Kulesza uczynił zagadnienie wpływu stanu osoby stawiającej się do odbycia służby na odpowiedzialność za omawiany występki. Autor ten, odnosząc się do głosowanego postanowienia SN, słusznie wytknął, że SN ucieka od istoty problemu, wchodząc w kwestie nieistotne dla jej zbadania. Podjął zatem sam – skądinąd bardzo interesującą – próbę zbadania tego, przed czym SN się uchylił, a kwestię trwałości przestępstwa tylko zasygnalizował. Siłą rzeczy sygnalizacja ta musiała być zwięzła. Zwraca uwagę, że mimo złożoności, ma ona te zalety, jakich nie ma wiele innych ujęć w tym zakresie, ograniczających się do stwierdzenia, że mamy do czynienia z występkiem trwałym. Już w tym miejscu trzeba zastrzec, że w zakresie zagadnienia, które J. Kulesza uczynił głównym przedmiotem swych badań, czyli wpływu zdolności do odbywania służby na realizację znamion, podzielał stanowisko autora, z jednym drobnym uzupełnieniem. Uważam, że stawienie się w terminie, ale w stanie niezdolności do pełnienia służby, jest niestawiennictwem w rozumieniu art. 144 § 1 k.k. Jednak jeżeli sprawca stawia się na tyle długo przed upływem terminu stawiennictwa, że zdąży odzyskać stan zdolności do pełnienia służby przed owym upływem, do realizacji ustawowych znamion jednak nie dochodzi.

⁸ J. Kulesza, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 maja...*, s. 129. Zob. też: idem, [w:] P. Daniluk (red.), *Leksykon prawa karnego – część ogólna. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2018, s. 271. Por. starsze ujęcia: I. Andrejew, *Glosa do uchwały SN z dnia 29 XI 1962 r. (sygn. VI KO 60/62)*, OSPiKA 1963, z. 10, s. 568; J. Bafia, *Polskie prawo karne*, Warszawa 1989, s. 123; M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 396; W. Grzeszczyk, *Glosa do uchwały SN z dnia 10 VII 1987 r. (sygn. VI KZP 8/87)*, „Problemy Prawo-żądności” 1988, nr 8–9, s. 107; J. Kulesza, *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r.*,

stwa trwałego, a następnie zwięźle przenosi to ustalenie na grunt art. 144 § 1 k.k., stwierdzając, że skoro czyn zostaje dokonany w momencie niezgłoszenia się do służby⁹, to zgłoszenie się nie znosi dokonania, kończy jedynie stan przeciwny, przestępstwo staje się i dokonane, i zakończone¹⁰.

Z tej perspektywy występki z art. 144 § 1 k.k. jest typowym występkiem trwałym, polegającym za wywołaniu i utrzymywaniu stanu przeciwny – sprawca dokonuje czynu zabronionego, nie zgłaszając się do odbywania służby w terminie, a jego dalsze niezgłaszanie się stanowi realizację czynu zabronionego¹¹.

Postrzeganie występkę, o którym mowa, jest funkcją sposobu rozumienia trwałości cechującej występki trwałe. Wiemy, że trwałość owa sprowadza się do tego, że sprawca wywołuje i utrzymuje stan bezprawny, który trwa przez cały czas popełniania czynu, a przerwanie go jest w mocy sprawcy¹². Do przestępstw trwałych zaliczają się te, które polegają na zabronionym posiadaniu różnych przedmiotów,¹³ a także bezprawne pozbawienie wol-

sygn. I KZP 7/10, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 6, s. 171; L. Lernell, *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, t. 1, Warszawa 1969, s. 291; W. Wolter, *Glosa do wyroku SN z dnia 4 V 1972 r.* (sygn. IV KR 210/71), „Nowe Prawo” 1973, nr 1, s. 166.

⁹ Należy podkreślić, że niezgłoszenia się w terminie.

¹⁰ J. Kulesza, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z 26 maja...*, s. 169.

¹¹ Idem, *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca...*, s. 129.

¹² I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1989, s. 252; J. Bafia, op. cit., s. 1989; J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938, s. 151; S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne*, Warszawa 1946, s. 402; W. Wolter, *Prawo karne – zarys wykładu systematycznego. Część ogólna*, Warszawa 1947, s. 86 oraz 389 i nast.; idem, *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973, s. 351; W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1989, s. 219–220; J. Waszczyński, [w:] J. Waszczyński (red.), *Prawo karne w zarysie. Nauka o ustawie karnej i przestępstwie*, Łódź 1992, s. 117–118; M. Cieślak, op. cit., s. 396; A. Gubiński, *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1996, s. 124–125; idem, *Wykroczenia ciągłe i wykroczenia trwałe*, „Zagadnienia Karno-Administracyjne” 1962, nr 3, s. 34 i nast.; G. Rejman, [w:] G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 81; L. Tyszkiewicz, *O przestępstwie trwałym i jego desygnatach*, [w:] L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Holda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Lublin 2005, s. 359–361; J. Kulesza, *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca...*, s. 165; M. Olszewski, *Wykroczenia trwałe*, „Zagadnienia Wykroczeń” 1989, nr 3, s. 26 i nast. Por. też uchwała SN z 20 grudnia 1972 r., sygn. akt VI KZP 61/72, OSNKW 1973, z. 2–3, poz. 23; wyrok SN z 20 grudnia 1975 r., sygn. akt II KRN 46/75, OSNKW 1976, z. 2, poz. 27; uchwała SN z 10 lipca 1987 r., sygn. akt VI KZP 8/87, OSNKW 1987, z. 11–12, poz. 97; wyrok SN z 13 sierpnia 1993 r., sygn. akt WR107/93, OSNKW 1993, z. 11–12, poz. 74; uchwała SN z 24 czerwca 1994 r., sygn. akt I KZP 13/94, OSNKW 1994, z. 7–8, poz. 42; uchwała SN z 7 września 2000 r., sygn. akt I KZP 22/00, OSNKW 2000, z. 9–10, poz. 79; postanowienie SN z 25 marca 2010 r., sygn. akt IV KK 315/09, OSNKW 2010, z. 8, poz. 67.

¹³ W. Wolter, *Nauka o przestępstwie...*, s. 331; A. Gubiński, *Zasady prawa...*, s. 125; F.Ch. Schroeder, *Besitz als Straftat*, [w:] J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006, s. 561 i nast.; E. Struensee, *Besitzdelikte*, [w:] E. Samson, F. Dencker, P. Frisch, H. Ferster, W. Reiß (red.), *Festschrift für Gerald Grünwald zum siebzigsten Geburtstag*, Baden-Baden 1999, s. 716–721; A. Piaczyńska, *Posiadanie jako znamię czynu zabronionego*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 7–8, s. 63; wyrok SN z 13 sierpnia 1993 r., sygn. akt WR 107/93, OSNKW 1993, z. 11–12, poz. 74.

ności¹⁴, dezercja w postaci polegającej na pozostawaniu poza jednostką lub wyznaczonym miejscem przebywania¹⁵, przestępstwo niepowrócenia do zakładu karnego określone w art. 242 § 2 k.k.¹⁶ Jest występkiem trwałym udaremnianie egzekucji w zakresie, w jakim polega na ukrywaniu przedmiotu¹⁷. Można uważać za występki trwałe przestępną niealimentację (art. 209 k.k.)¹⁸.

Cechą czynu trwałego jest wywołanie i utrzymywanie stanu bezprawnego czy też stanu sprzecznego z prawem. Jednak wydaje się, że nie jest to jego cecha konstytutywna, a raczej konieczny efekt ujęcia jego znamienia czynnościowego. To, że sprawca wywołuje stan spreczny prawem, jest koniecznym skutkiem wyczerpania ustawowych znamion przestępstwa trwałego, ale jest tak dlatego, że tak, a nie inaczej, ujęte są ustawowe znamiona czynu¹⁹. Jednak trzeba dodać, że stan bezprawnym o którym mowa, jest stanem bezprawnym na gruncie prawa karnego. Mowa zatem nie o stanie bezprawnym z punktu widzenia jakiegokolwiek dziedziny prawa, a o stanie bezprawnym na gruncie prawa karnego.

Jest to stwierdzenie niezwykle istotne dla ustalenia, co właściwie jest zabronione i na czym polega występki trwałe. Dodajmy, że rzecz nie tkwi w tym, jak rozumieć bezprawność na gruncie prawa karnego, czy poprawne

---

¹⁴ M. Mozgawa, *Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.)*, Lublin 1994, s. 126–140; L. Tyszkiewicz, op. cit., s. 361; W. Wolter, *Prawo karne...*, s. 86; J. Waszczyński, [w:] J. Waszczyński (red.), op. cit., s. 118.

¹⁵ Postanowienie SN z 5 kwietnia 1966 r., sygn. akt Rw 234/66, OSNKW 1966, z. 7, poz. 74. Wątpliwości może budzić, czy dezercja w postaci opuszczenia jednostki w celu trwałego uchylenia się od służby wojskowej jest przestępstwem trwałym (L. Tyszkiewicz, op. cit., s. 361). Wśród przykładów przestępstwa trwałego wymienia je M. Kulik, op. cit., s. 277, jednak można mieć wątpliwości, czy na pewno dezercja w postaci oddalenia się z jednostki lub miejsca przebywania ma cechę trwałości. Niewątpliwie sprawca działa w celu trwałego uchylenia się od służby wojskowej, jednak znamię to charakteryzuje stronę podmiotową czynu zabronionego. Sprawca nie uchyla się trwale od służby wojskowej, lecz opuszcza jednostkę lub miejsce w celu trwałego uchylenia się od służby. Z tego punktu widzenia można sądzić, że to nie jest przestępstwo trwałe.

¹⁶ Uchwała SN z 7 września 2000 r., sygn. akt I KZP 22/00, OSNKW 2000, z. 9–10, poz. 79. Por. też głosy krytyczną A. Marek, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 1, s. 108 i nast. oraz aprobującą D. Wysockiego, OSP 2001, z. 12, poz. 182. Podobnie: uchwała SN z 17 marca 2000 r., sygn. akt I KZP 58/99, OSNKW 2000, z. 3–4, poz. 23 z głosem aprobującą J. Cieszkowskiej, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 2, s. 108. Zob. W. Dadak, *Przestępstwo tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 § 2 k.k.)*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, z. 24–25, s. 14–15.

¹⁷ Por. uchwałę SN z 20 grudnia 1972 r., sygn. akt VI KZP 61/72, OSNKW 1973, z. 2–3, poz. 23.

¹⁸ Sprawca naraża pokrzywdzonego na niemożność zaspokojenia potrzeb życiowych, co stanowi skutek względnie trwałe i możliwe do uchylenia przez sprawcę. Por. wyrok SA w Lublinie z 17 stycznia 2002 r., sygn. akt II KKN 45/01, Lex nr 53020.

¹⁹ Dlatego właśnie W. Wróbel słusznie podaje, że sytuacja, kiedy moment dokonania i zakończenia czynu zabronionego nie pokrywają się w układzie, w którym po dokonaniu czynu zabronionego, a więc realizacji wszystkich znamion typu czynu zabronionego, może dojść do dalszej realizacji znamion – W. Wróbel, *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, 2003, Lex, rozdz. V, 7.3.

jest jej ujęcie monistyczne²⁰ czy pluralistyczne²¹. Uważając, że istnieje jedna bezprawność, a w jej ramach karalność, dochodzimy na gruncie analizowanego zagadnienia do podobnych praktycznych wniosków, jak stojąc na stanowisku, że każda dziedzina prawa operuje swoim własnym ujęciem bezprawności. Istotne jest bowiem, że jakieś zachowanie może być bezprawne karnie lub (w zależności od ujęcia) karygodne i jednocześnie bezprawne administracyjnie (cywilnie) lub (w zależności od ujęcia) po prostu bezprawne. Ale może też być i tak, że dane zachowanie nie jest karygodne, będąc bezprawne, lub – inaczej rzecz ujmując – jest bezprawne na gruncie prawa administracyjnego lub cywilnego, nie będąc bezprawnym na gruncie prawa karnego. Stojąc na stanowisku, że prawo karne może (choć czyni to niezwykle rzadko) zabraniać pod groźbą kary zachowań, które nie są bezprawne na gruncie innych gałęzi prawa, będą trzymał się konwencji pojęciowej, zgodnie z którą istnieje rozróżnienie między bezprawnością karną, administracyjną i cywilną. Zaznaczam jednak, że przyjęcie tej koncepcji nie ma znaczenia dla oceny charakteru niestawienia do odbycia służby, gdyż mamy tu do czynienia z zachowaniem, które stanowi bezprawie zarówno na gruncie prawa karnego, jak i administracyjnego. Pozwala to nie tylko na prezentowanie każdej z konkurujących koncepcji bezprawności, ale ma też znaczenie dla samej istoty zagadnienia.

Obowiązek stawienia do pełnienia służby wojskowej wynika z art. 160 ust. 1 ustawy z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny²². Zgodnie z tym przepisem osoba powołana do odbycia obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej jest obowiązana stawić się do tej służby w określonym terminie i miejscu. W przypadku niestawienia się osoby powołanej do odbycia obowiązkowej zasadniczej służby wojskowej bez uzasadnionej przyczyny starosta (prezydent miasta na prawach powiatu), właściwy ze względu na jej miejsce pobytu stałego albo pobytu czasowego trwającego ponad 3 miesiące, na wniosek szefa wojskowego centrum rekrutacji, zarządza przymusowe doprowadzenie powołanego przez Policję do wskazanej jednostki wojskowej w trybie przepisów

---

²⁰ Zob. w szczególności: A. Zoll, *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Kra-kowskie Studia Prawnicze” 1990, R. XXIII, s. 72 i nast.; idem, *Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa*, [w:] T. Kaczmarek (red.), *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym. Materiały Polsko-Niemieckiego Sympozjum Prawa Karnego, Karpacz, maj 1990*, Wrocław 1990, s. 103; idem, *Aksjologiczne podstawy prawa karnego*, [w:] B. Czech (red.), *Filozofia prawa a tworzenie i stosowanie prawa*, Katowice 1992, s. 304; P. Kardas, *Dozwolone ryzyko sportowe – pozaustawowy kontrakt czy element precyzujący płaszczyznę bezprawności?*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 1, s. 17; W. Wróbel, *Relacyjne i wartościujące ujęcie bezprawności w prawo karnym*, „Przegląd Prawa Karnego” 1993, nr 8, s. 5 i nast.

²¹ Z. Jędrzejewski, *Bezprawność jako element przestępności czynu*, Warszawa 2009, s. 461 i nast.; R. Zawłocki, *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 328 i nast.; M. Królikowski, *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych*, Warszawa 2005, s. 70 i nast.

²² Dz.U. z 2022 r., poz. 2305 ze zm.

o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (art. 160 ust. 2 ustawy o obronie Ojczyzny). Zatem w wypadku niestawiennictwa do odbycia służby wojskowej w określonym czasie powstaje stan przeciwprawny, który może zostać zniesiony przez dwa zdarzenia: stawiennictwo do odbycia służby lub przymusowe doprowadzenie w trybie określonym w art. 160 ust. 2 ustawy²³. Czy to jednak ten właśnie stan przeciwprawny jest sankcjonowany przez art. 144 § 1 k.k.? I tak, i nie.

Otóż niewątpliwie sprawca czynu trwałego²⁴ wywołuje stan przeciwprawny²⁵. Stan ten musi być przez sprawcę podtrzymywany. W danym wypadku podtrzymywanie go odbywa się przez niewykonywanie ciężącego na sprawcy obowiązku.

Stwierdzenie to nie jest specjalnie odkrywczе. Skoro – jak się przyjmuje – jest to czyn trwały z zaniechania, jego popełnianie, czyli innymi słowy realizowanie czynności sprawczej polega na podtrzymywaniu stanu sprzecznego

---

²³ Rzecz jasna w wypadku, gdy niestawiennictwo wynikło z uzasadnionej przyczyny, nie powstaje stan przeciwprawny, zachowanie nie jest bezprawne administracyjnie. Ponieważ art. 144 § 1 k.k. tworzy sankcję karną dla zakazu administracyjnego, nie może być też mowy o przestępstwie. Otwartą kwestią pozostaje, czy czyn nie jest pierwotnie, czy wtórnie bezprawny. Jest to zagadnienie uboczne dla tematu niniejszego opracowania, dlatego go nie rozwijam.

²⁴ Używane (także tutaj) określenie „przestępstwo trwałe” oceniam jako poprawne, dlatego posługuję się nim. Uważam jednak za potrzebne zaznaczenie, że trwałość w strukturze przestępstwa występuje na poziomie typizacji. Trwałość jest kwestią ujęcia ustawowych znamion czynu zabronionego, konkretnie znamienia czynności wykonawczej. Istnieje zatem przestępstwa trwałe, które jednak pierwotnie są czynami zabronionymi o charakterze trwałym.

²⁵ Uboczną kwestią jest, czy stan ten można uznać za skutek. Piszący te słowa tak właśnie określił ów stan (M. Kulik, op. cit., s. 279), aczkolwiek jest to też w znacznej mierze kwestia sposobu rozumienia skutku jako takiego. Dlatego widzę mocne strony stanowiska, K. Kmąka, op. cit., s. 280, który uważa, że w stan przeciwprawny wywołany czynem trwałym nie musi stanowić skutku przestępnego charakteryzującego czyn o charakterze materialnym. Jeżeli przyjąć, że skutkiem czynu jest wywołana przez sprawcę czynnością sprawczą zmiana w świecie zewnętrznym, dająca się w jakiś sensowny sposób odłączyć (odseparować) od samej czynności wykonawczej, to można stać na stanowisku, że stan przeciwprawny, który wywołuje sprawca, nie jest skutkiem, lecz charakteryzuje czynność wykonawczą. Sprawca stan ów bowiem swym działaniem lub zaniechaniem podtrzymuje i wówczas można mieć wątpliwość, czy owo oddzielenie, o którym tu mowa, w istocie ma miejsce. Wymagana separacja skutku od czynności wykonawczej może mieć bardzo różne postaci. W gruncie rzeczy nie da się wskazać żadnych uniwersalnych cech owej separacji. Gdyby uznać, że skutek musi istnieć choć chwilę dłużej niż czynność, która go wywołała, musielibyśmy uznać, że przestępstwo trwałe nie musi być skutkowe, gdyż stan przeciwprawny istnieje tak długo, jak długo jest podtrzymywany. Gdyby zaś owa separacja skutku od czynności, która go wywołała, nie musiała polegać ani wiązać się z odsunięciem w czasie, można byłoby stan przeciwprawny wywołany zachowaniem sprawcy potraktować jako skutek przestępny. Na obecnym etapie swojej refleksji nad istotą przestępstwa trwałego i skutku przestępnego skłonny jestem przychylić się do pierwszego z tych poglądów, rewidując swoje stanowisko wyrażone wcześniej. Kwestia ta nie jest pierwszorzędna dla analizowanej problematyki, z tym jednak zastrzeżeniem, że jej roztrząsanie unaocznia niezwykle istotną okoliczność – mianowicie że stan przeciwprawny charakterystyczny dla przestępstwa trwałego utrzymywany jest przez wykonywanie czynności sprawczej. W tym sensie nie jestem bardzo przywiązany do wyrażonego swego czasu poglądu o tym, że przestępstwo trwałe zawsze ma charakter skutkowy – zob. M. Kulik, *Glosa do wyroku SN z 24.10.2013 r. (III KK 311/13), LEX nr 1379928*, „Prawo w Działaniu” 2014, nr 18, s. 186.

z prawem przez niewykonywanie ciężącego na sprawcy obowiązku. Nie powinno bowiem być wątpliwości, że trwały charakter przestępstwa musi wynikać wprost z ujęcia jego ustawowych znamion²⁶. Konkretnie chodzi o ujęcie znamienia czynnościowego, przez realizację którego sprawca podtrzymuje stan sprzeczny z prawem. Odmienne, według mnie niesłusznie, uważa Katarzyna Banasik, która jest zdania, że trwałość może wynikać z okoliczności popełnienia konkretnego czynu²⁷. Takie ujęcie sprawia, że i w wypadku czynu z art. 144 § 1 k.k. mielibyśmy typowo do czynienia z występkiem trwałym. Recz jednak w tym, że trwałość charakteryzująca stan bezprawny będzie wówczas wywołana realizacją znamion, ale nie będzie ową realizacją znamion podtrzymywana. Właśnie dlatego należy podkreślić, że dla bytu czynu trwałego ujęcie ustawowych znamion jest absolutnie kluczowym, co więcej – jedynym warunkiem. Trwałość zatem musi wynikać z określenia czynności sprawczej.

W wypadku analizowanego typu czynu zabronionego sprawca nie wykonuje obowiązku stawienia się do odbycia służby wojskowej. Nie stawiając się w terminie, wywołuje stan sprzeczny z prawem, a nie stawiając się, w dalszym ciągu stan ten podtrzymuje.

Niestawienictwo do odbycia służby wojskowej po upływie terminu niewątpliwie stanowi podtrzymywanie stanu sprzecznego z prawem wywołanego przez sprawcę niestawieniem się w terminie. Czy jednak stanowi realizację ustawowych znamion czynu zabronionego stypizowanego w art. 144 § 1 k.k.? Otóż można i należy mieć co do tego istotne wątpliwości. Czyn trwały polega na wywołaniu i utrzymywaniu stanu sprzecznego z prawem, ale nie chodzi o stan sprzeczny z prawem cywilnym czy administracyjnym, lecz o stan sprzeczny z prawem karnym i to niezależnie od tego, czy wywołany stan sprzeczny z prawem nazwać stanem bezprawnym prawnokarnie, czy po prostu stanem karygodnym²⁸. Istotne jest to, że stan sprzeczny z prawem nie tylko zostaje wywołany, ale i jest podtrzymywany zachowaniem sprawcy, lecz nie jakimkolwiek, tylko realizującym znamię czynnościowe. Zatem podtrzymywanie stanu bezprawnego winno być uskuteczniane przez zachowanie realizujące znamię czynnościowe. Jest to podstawowa cecha czynu trwałego, niekiedy umykająca w refleksji nad istotą trwałości, która to refleksja, często skupiona na stwierdzeniu zaistnienia stanu przeciwnoprawnego, pomija zagadnienie sposobu podtrzymywania stanu przeciwnoprawnego (czy stanu karygodnego). Dobrze widać to na przykładzie czynu trwałego polegającego na nielegalnym posiadaniu broni. Sprawca rozpoczyna realizację znamienia czynnościowego, nabywając

---

²⁶ Zob. J. Kulesza, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 maja...*, s. 179; L. Tyszkiewicz, op. cit., s. 365; M. Nawrocki, *Przestępstwo trwale w teorii i praktyce*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 6, s. 28 i nast.; K. Kmań, op. cit., s. 277.

²⁷ K. Banasik, *Przestępstwa trwale i delikty trwale*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 7–8, s. 105–106.

²⁸ Co zależy w istocie od przyjęcia monistycznej lub pluralistycznej koncepcji bezprawności.

posiadanie broni. Wywołuje w ten sposób stan przeciwny i podtrzymuje go stale, ale czyni to w ten sposób, że realizuje znamie czynnościowe. Stale bowiem posiada broń, co jest zabronione pod groźbą kary. Jest to sytuacja inna niż w wypadku bigamii, gdy sprawca, zawierając związek małżeński, mimo że pozostaje w innym takim związku, wywołuje stan przeciwny, który trwa i później²⁹, ale który nie musi być już zachowaniem sprawcy podtrzymywany. Podobnie jest w wypadku kilku innych typów, kiedy sprawca wywołuje realizacją stan sprzeczny z prawem, który trwa po zakończeniu wykonywania czynności sprawczej³⁰.

Jasne jest, że nielegalne posiadanie broni jest czynem trwałym, a bigamia jest czynem jednorazowym ze skutkiem trwałym. Spójrzmy teraz na niestawienie do odbycia służby wojskowej. Otóż art. 140 § 1 k.k. zabrania pod groźbą kary niestawienia się do odbycia służby w terminie. To, że powstaje stan przeciwny, jest jasne, jednak jego dalsze utrzymywanie rodzi jedynie konsekwencje określone w art. 160 ust. 2 ustawy o obronie Ojczyzny³¹. Ustawowe znamiona zostają zrealizowane jeden raz, mianowicie w czasie niestawienia się do służby w terminie. Zatem nie jest to czyn trwały, lecz czyn jednorazowy z trwałym skutkiem w postaci niewykonywania administracyjnoprawnego obowiązku odbywania służby wojskowej. Jest tak dlatego, że o ile stan nieodbywania służby, będący skutkiem niestawienia się do jej odbywania, jest trwały i może zostać przerwany przez sprawcę, o tyle po upływie terminu stawienia się do służby wojskowej nie może on już wykonać obowiązku stawienia się do niej w terminie. Tymczasem znamie czynnościowe polega

---

²⁹ Jest to już jednak stan przeciwny nie karnie, ale cywilnoprawnie. Sprawca, pozostając w małżeństwie bigamicznym, nie realizuje ustawowych znamion czynu zabronionego, który wszak polega na zawarciu małżeństwa, a nie na pozostawaniu w nim.

³⁰ Jest tak w wypadku choćby czynu z art. 212 § 1 lub 2 k.k., gdy czas dokonania czynu kończy się z chwilą ogłoszenia zniesławiającej informacji. Jeżeli dokonuje się to w sposób utrwalony, np. drukiem czy w Internecie, zniesławiający wpis istnieje po zakończeniu czynu i wywołuje stan sprzeczny z prawem. Nie czyni to jednak ze zniesławienia czynu trwałego. Postanowienie SN z 29 czerwca 2010 r., sygn. akt I KZP 7/10, Lex nr 583984; D. Charko, *Glosa do postanowienia z 29 VI 2010, I KZP 7/10*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 4, s. 133–134; C. Kałol, *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 7/10*, 2011, Lex; K. Kmał, op. cit., s. 277. Odmienne: M. Sowa, *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 4, s. 68; M. Kornak, *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r., I KZP 7/10*, 2010, Lex. Ta ostatnia autorka pisze, że stan bezprawności utrzymuje się jednak przez cały okres, w jakim treść pomawiająca widnieje na stronie internetowej. Jest to słuszne stanowisko, co jednak nie znaczy, że czyn był popełniany przez cały czas trwania owego stanu. Czyn był popełniony w czasie realizacji ustawowych znamion czynu zabronionego, później trwał stan bezprawny nim wywołany, w podobnym sensie, jak w wypadku kradzieży. Była ona dokonana w określonym czasie (zabrania rzeczy w celu jej przywłaszczenia – niezależnie od tego, jak ten czas rozumieć). Tymczasem po zaborze rzeczy sprawca może ją nadal posiadać, a przez fakt zaboru rzeczy nie staje się on jej właścicielem. Posiada zatem cudzą rzecz – stan ten jest sprzeczny z prawem. Rzecz w tym, że nie jest sprzeczny z prawem karnym.

³¹ Czyli możliwość przymusowego doprowadzenia.

nie na niestawieniu się do służby w ogóle, ale na niestawieniu się do niej w terminie³².

Z powyższego wynika, że czyn ten jest popełniony w czasie, kiedy obowiązek jeszcze mógł zostać wykonany w terminie, a zatem w końcowym czasie terminu³³, co w danym wypadku oznacza, że jest to koniec dnia, w którym upływa termin stawiennictwa, ze wszystkimi skutkami, jakie ma to dla określenia np. uruchomienia biegu terminu przedawnienia karalności i tzw. przedawnienia recydywy. Nie pojawia się zagadnienie zmiany ustawy w czasie popełniania czynu, gdyż zostaje on popełniony w jednym punkcie czasowym. Nie ma tu rozciągnięcia w czasie typowego dla czynów trwałych. Nie pojawiają się zatem żadne wątpliwości dotyczące określenia czasu popełnienia przestępstw rozciągniętych w czasie³⁴, zawsze trudne od strony teoretycznej, jak i praktycznej. W danym bowiem wypadku mamy do czynienia z przestępstwem jednorazowym.

Wykaz literatury

- Andrejew I., *Glosa do uchwały SN z dnia 29 XI 1962 r. (sygn. VI KO 60/62)*, OSPiKA 1963, z. 10.
- Andrejew I., *Polskie prawo karne w zarysie*, PWN, Warszawa 1989.
- Bafia J., *Polskie prawo karne*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1989.
- Banasik K., *Przestępstwa trwałe i delikty trwałe*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 7–8.
- Charko D., *Glosa do postanowienia z 29 VI 2010, I KZP 7/10*, „Państwo i Prawo” 2011, z. 4.
- Cieszkowska J., *Glosa do uchwały SN z 17 marca 2000 r. (I KZP 58/99)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 2.
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1994.
- Ćwiąkalski Z., [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do art. 117–211a (cz. 1)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Dadał W., *Przestępstwo tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 § 2 k.k.)*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, z. 24–25.
- Flemming M., Wojciechowska J., [w:] A. Wąsek, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna*, C.H. Beck, Warszawa 2010.

³² Czyn ten zatem miałby charakter trwały, gdyby znamię czynnościowe zostało ujęte np. następująco: „nie stawia się do niej, mimo upływu terminu stawiennictwa”.

³³ Sygnalizuję tu tylko szerszy problem, mianowicie kontrowersję dotyczącą określenia czasu popełnienia przestępstwa z zaniechania. Część przedstawicieli doktryny stoi na stanowisku, że czasem popełnienia takiego czynu jest pierwszy moment, w którym nie można już wykonać obowiązku, którego niewykonanie jest zabronione pod groźbą kary. Inna część uważa, że chodzi o ostatni moment, kiedy ten obowiązek jeszcze może zostać wykonany. Stojąc na stanowisku, że niewykonanie obowiązku może rodzić skutki prawnokarne tylko wtedy, gdy obowiązek ów obowiązuje, opowiadam się za drugim ze wskazanych stanowisk.

³⁴ Na najważniejsze z nich wskazano na początku tekstu.

- Goc S., [w:] O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S.M. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, Wyd. Arche, Gdańsk 2005.
- Gruszecka D., [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Grzeszczyk W., *Glosa do uchwały SN z dnia 10 VII 1987 r. (sygn. VI KZP 8/87)*, „Problemy Praworządności” 1988, nr 8–9.
- Gubiński A., *Wykroczenia ciągłe i wykroczenia trwałe*, „Zagadnienia Karno-Administracyjne” 1962, nr 3.
- Gubiński A., *Zasady prawa karnego*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1996.
- Hoc S., *Przestępstwo niezgłoszenia się do służby (art. 144 Kodeksu karnego) – wybrane aspekty*, „Prawo w Działaniu” 2022, nr 51.
- Hoc S., [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Hoc S., [w:] R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Jędrzejewski Z., *Bezprawność jako element przestępności czynu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Kardas P., *Dozwolone ryzyko sportowe – pozaustawowy kontratyp czy element precyzujący piaszczynę bezprawności?*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 1.
- Kmąk K., *Termin przedawnienia recydywy specjalnej w przypadku przestępstw rozciągniętych w czasie. Kilka uwag o czasie popełnienia przestępstwa*, „Prawo i Więź” 2021, nr 1.
- Kornak M., *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r.*, I KZP 7/10, 2010, Lex.
- Kozłowska-Kalisz P., [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023.
- Królikowski M., *Sprawiedliwość karania w społeczeństwach liberalnych*, C.H. Beck, Warszawa 2005.
- Kulesza J., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 2021 r.*, sygn. akt I KZP 11/20, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 1.
- Kulesza J., *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 czerwca 2010 r.*, sygn. I KZP 7/10, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 6.
- Kulesza J., [w:] P. Daniluk (red.), *Leksykon prawa karnego – część ogólna. 100 podstawowych pojęć*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Kulesza J., [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny, t. 2: Część szczególna. Komentarz do art. 117–221*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Kulik M., *Glosa do wyroku SN z 24.10.2013 r. (III KK 311/13)*, LEX nr 1379928, „Prawo w Działaniu” 2014, nr 18.
- Kulik M., *Przedawnienie karalności i przedawnienie wykonania kary w polskim prawie karnym*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Lernell L., *Wykład prawa karnego. Część ogólna*, t. 1, Wyd. UW, Warszawa 1969.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1938.
- Marek A., *Glosa do uchwały SN z 7 września 2000 r. (I KZP 22/00)*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 1.
- Mozgawa M., *Odpowiedzialność karna za bezprawne pozbawienie wolności (art. 165 k.k.)*, Wyd. UMCS, Lublin 1994.
- Nawrocki M., *Przestępstwo trwałe w teorii i praktyce*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 6.

- Olszewski M., *Wykroczenia trwałe*, „Zagadnienia Wykroczeń” 1989, nr 3.
- Piaczyńska A., *Posiadanie jako znamię czynu zabronionego*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 7–8.
- Rejman G., [w:] G. Rejman (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 1999.
- Schroeder F.Ch., *Besitz als Straftat*, [w:] J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Zakamycze, Kraków 2006.
- Sowa M., *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 4.
- Struensee E., *Besitzdelikte*, [w:] E. Samson, F. Dencker, P. Frisch, H. Ferster, W. Reiß (red.), *Festschrift für Gerald Grünwald zum siebzigsten Geburtstag*, Nomos, Baden-Baden 1999.
- Śliwiński S., *Polskie prawo karne materialne*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1946.
- Świda W., *Prawo karne*, PWN, Warszawa 1989.
- Tyszkiewicz L., *O przestępstwie trwałym i jego desygnatach*, [w:] L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, Wyd. UMCS, Lublin 2005.
- Waszczyński J., [w:] J. Waszczyński (red.), *Prawo karne w zarysie. Nauka o ustawie karnej i przestępstwie*, Wyd. UŁ, Łódź 1992.
- Wolter W., *Glosa do wyroku SN z dnia 4 V 1972 r. (sygn. IV KR 210/71)*, „Nowe Prawo” 1973, nr 1.
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, PWN, Warszawa 1973.
- Wolter W., *Prawo karne – zarys wykładu systematycznego. Część ogólna*, Gebethner i Wolff, Warszawa 1947.
- Wróbel W., *Relacyjne i wartościujące ujęcie bezprawności w prawo karnym*, „Przegląd Prawa Karnego” 1993, nr 8.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, 2003, Lex.
- Wysocki D., *Glosa do uchwały SN z 7 września 2000 r. (I KZP 22/00)*, OSP 2001, z. 12, poz. 182.
- Zawłocki R., *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, C.H. Beck, Warszawa 2007.
- Zoll A., *Aksjologiczne podstawy prawa karnego*, [w:] B. Czech (red.), *Filozofia prawa a tworzenie i stosowanie prawa*, Wyd. IWS, Katowice 1992.
- Zoll A., *Karalność i karygodność czynu jako odrębne elementy struktury przestępstwa*, [w:] T. Kaczmarek (red.), *Teoretyczne problemy odpowiedzialności karnej w polskim oraz niemieckim prawie karnym. Materiały Polsko-Niemieckiego Sympozjum Prawa Karnego, Karpacz, maj 1990*, Wyd. UWr, Wrocław 1990.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1990, R. XXIII.

Summary

Is failure to appear for active military service a persistent offence?

Keywords: criminal law, failure to appear, military service, persistent offence, omission.

This paper aims to assess the legal nature of the offence of failure to appear for active military service. This offence is commonly regarded as a persistent offence in the literature and jurisprudence. However, a detailed analysis shows that the prohibited conduct does not consist in creating and maintaining a state contrary to the law, but in its one-off induction. This situation, which is detached from the offender's conduct, then exists regardless of the fact that the offender continues to fail to report for military service. From the point of view of administrative law, the obligation to present oneself for military service continues to exist despite the expiry of the deadline, but the criminal act consists of the failure to present oneself for military service within the indicated deadline, with the result that we are dealing here not with a permanent offence, but with a one-off act of omission. This is important for determining the time when the act was committed and for determining the commencement of the limitation period.

